

ШАРҚ ЮЛДУЗИ

Адабий-бадий, илмий, ижтимоий-сиёсий журнал

1931 йилдан чиқа бошлаган

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ

Мухаммад Али	Абдулла Орипов
Эркин Воҳидов	Умарали Норматов
Кенгесбой Каримов	Хайриддин Султонов
Наим Каримов	Сирожиддин Саййид
Тўра Мирзаев	Тўра Саидов
Икбол Мирзо	Энахон Сиддикова
Минхожиддин Мирзо	Йўлдош Солижонов
Абдуваҳоб Нурматов	Шухрат Маткаримов
Баҳамдулло Нурабуллаев	Жамолиддин Муслим

Бош муҳаррир — Улугбек Ҳамдам
Назм бўлими мудири — Икром Отамурод
Масъул котиб — Саъдулло Қуронов
Наср бўлими мудири — Рисолат Ҳайдарова
Адабиётшунослик бўлими мудири — Раъно Ҳакимжонова

МУНДАРИЖА

ПУБЛИЦИСТИКА

Ўзбекистон халқ шоири Зулфия таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисида 5

НАЗМ

Зулфия. Халққа дилим бериб кетаман. Шеърлар. 6
Абдулла Шер. Кўнглим менинг тоғларда. Туркум. 26
Абдумажид Азим. Вақт шамоли. Шеърлар. 30
Одил оға. Виждоним оппоқ сочиқ. Шеърлар. 63
Аҳмад Хўжа. Хаёл – рангин дунё. Шеърлар. 67
Одил Ҳотамов. Суратлар шакли. Шеърлар. 89
Хуришда. Уйғониш айёми уйғотар умид. Шеърлар. 91
Асрор Мўмин. Ғубор кўндирмагин тоза туйғуга. Шеърлар. 126
Умида Хушвақтова. Мезонлар борлиққа тортилган сўроқ. Шеърлар. 128

НАСР

Абдуқаҳҳор Иброҳимов. Илдизим ва ўзим. Тарихий-ҳужжатли роман. 10
Умид Холлиев. Тириклик изтироблари. Қисса. 70
Бахтиёр Нуриддинов. Унутилган хотира. Ҳикоя. 110
Гулчеҳра Асронова. Дардисар. Ҳикоя. 130
Матлуба Улканбоева. Олволи. Ҳикоя. 141

ДРАМАТУРГИЯ

Хосият Рустамова. Осмонга сиғмаган қуш. Мусикали драма. 50
Чоршаъм. Исмоил Сомоний. Тарихий драма. 78

БАРҲАЁТ МЕРОС

Гегель. Эстетика. Охири. 94

БАҲС

"Муаллиф ўлими"га сиз ҳам овоз берасизми?
Умарали Норматов. Рисолат Ҳайдарова. 113

МУАЗЗАМ ШАРҚ ХАЗИНАСИДАН

Имом Ғаззолий. Кимиёи саодат туркий. Учинчи рукн. 38

МУЛОҲАЗА. МУҲОКАМА. МУНОЗАРА

Нусратулло Жумахўжа. Танқид – бадийи адабиётнинг ғимоя имунитети. 33

МУШОИРА

Эзгуликка йўғрилган ҳаёт. Шеърлар. 144

ЖАҲОН АДАБИЁТИ

Томрис Уяр. Хилватда кечган умрим. Ҳикоя. 149

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Тозагул Матёкубова. Ғафур Ғулом ҳажвиёти. 152
Ақром Дехқонов. "Хайрат ул-аброр"да сўз таърифи. 155
Нигора Шарипова. "Хайрат ул-аброр" дostonида тўғрилиқ васфи. 158

БУЛОҚ КЎЗ ОЧДИ

Эъзоза Обиджонова. Соғинч тўла саломим. Шеърлар. 162
Моҳинур Қодирова. Гуллар ёмғирга айлайди таъзим. Шеърлар. 172

ТИЛИМИЗ – ХАЗИНАМИЗ

Абдулҳамид Нурмонов. Сўз мулкига сайр. 133

БУ БҮСТОН САҲНИДА

Ғулом Шомуродов. Хабар йўқдир нозик таъбдин. Мухаммас. 181

ИЖОДҲОНАДА БИР СОАТ

Йўлдош Эшбек. Абдумурод Тилавов.
Хазина қалбнинг узидир. Суҳбат. 174

УНУТМАС МЕНИ БОҒИМ

Чўлпон Эргаш. Йўлингга зориқтирма. Шеърлар. 188

МЕРОСИМИЗНИ ЎРГАНАМИЗ

Комилжон Раҳимов. Ишқ ва муҳаббат таърифи. 164
Абдукамол Абдужалилов. Уткирбек Йўлдошев.
"Рисолати тийри андохтан" Навоийга тегишлими? 184

ЁДНОМА

Ҳамиджон Ҳомидий. Форсий тилдаги адабиётнинг забардаст таржимони. 190

Ҳамдам Абдуллаев. Бекпошша Раҳимова. Уч устоз эътирофи. 200
Нилуфар Умарова. Туйғулар тилмочи. Эссе. 203

ТАҲЛИЛ

Абдурахмон Пиримқулов. Кирма ағёр базмига. 194

БОЛАЛАР ДУНЁСИ

Оллоберган Пўлат. Мунаввар этди китоб. Шеърлар. 198

ЖАҲОН АДАБИЁТИ МАНЗАРАСИ

Ошиқ Баёний. Сел янглиғдир бу ҳаётнинг очиши. Шеърлар. 206

ШАРҚ ЮЛДУЗИ

2014

6-сон

Муассис:
**ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР
УЮШМАСИ**

* Муаллифлар фикри тахририят фикри деб қабул қилинмасин.
Тахририятга юборилган материаллар муаллифларга қайтарилмайди.

Журнал ОАК эътироф этган нашрларнинг 10.00.02 "Ўзбек адабиёти" ихтисослиги бўйича рўйхатига киритилган.

* Обунага монелик кўрсатилса,
Тошкент – 100000,
Амир Темур тор кўчаси, 2. Республика
"Матбуот тарқатувчи" акциядорлик компаниясига мурожаат қилинсин.
Обуна индекси – 911

Манзилимиз:

100127, Тошкент шаҳри,
"Ўзбекистон" кўчаси, 16-а уй.
Телефонлар:
227-00-81, 245-22-99, 245-27-87
www.sharqyulduzi.uz
e-mail: sharqyulduzi1931@mail.ru

Босишга рухсат этилди

02.12.2014 йил.
Қоғоз бичими 70x108 1/16.
Офсет босма усулида тип.
№ 1-қоғозга босилди.
Босма тобоғи 11.
Шартли босма тобоғи 15,4.
Нашриёт ҳисоб тобоғи 17,2.
Адади 2330 нуска.
Буюртма № 239-14

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 03.04.2009 й.
0562–рақам билан рўйхатга олинган.
Ўқитувчи НМИУ босмахонасида чоп этилди.

Қорхона манзили:

Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани,
Янги шаҳар кўчаси, 1-уй.
Журнал икки ойда бир марта чоп этилади.

Мусаххих:

Дилфуза Маҳмудова

Саҳифаловчи-дизайнер:

Ҳуришд Иброҳимов

Copyright © "Шарқ юлдузи"

ЎЗБЕК

**ЎЗЕ
ТАВАЛЛУ**

Бетакорр исте
инсоний фазилат
ибратли ҳаёти ва
ривожига, халқим
олиб ҳамда тавал
1.Ўзбекистон
Республика Маъ
"Қамолот" ёшлар
халқ шоири Зулф
нишонлаш тўғриси
2.Ўзбекистон :
бўйича ташкилий
3.Ташкилий қ
таваллудининг 10
тадбирлар режаси
Ушбу режада:
– шоиранинг
тилларига таржим
– "Зулфия зам
– шоиранинг ҳ
– Ўзбекистон
институтутида "Мус
зусида илмий кон
– мамлакатим
ассасалари, ҳарб
ва олимлар, санъ
– 2015 йил ме
фаол хотин-қизла
жамоатчилик ишт
тадбирлари кўзда
4.Ўзбекистон М
ниязи ва бошқа с
таваллудининг 10
тавсия этилсин.
5.Мазкур қароқ
Бош вазири Ш.Ми

Ақром ДЕХҚОНОВ

“ҲАЙРАТ УЛ-АБРОР”ДА СЎЗ ТАЪРИФИ

Аннотация

Мақолада Алишер Навоийнинг сўзга нисбатан қанчалик масъулият билан ёндашгани хусусида сўз юритилади. Шеърнинг мартабаси баланд эканини шоир алоҳида таъкидлаб ўтгани айтилади.

Аннотация

В статье речь идёт об ответственном отношении Алишера Навои к слову, подчеркивается ответственное отношение поэта к лексике в стихотворном произведении.

Annotation

In this article we are talking about responsible Alisher Navoi words. It says that the poet is especially emphasized on the significance of the poetic works.

Таянч сўзлар: Навоий, “Ҳайрат ул-аброр” достони, сўз масъулияти, тил, ҳикмат, “Маҳбуб ул-қулуб”, шеър, сўздаги маъно.

Навоий “Хамса”сининг биринчи достони бўлган “Ҳайрат ул-аброр”да сўз таъриф-тавсифига бир боб бағишланган. Ушбу ўн тўртинчи бобнинг насрий сарлавҳасидаёқ шоир сўзнинг инсон вужудини ёритувчи ёруғ юлдуз эканини, инсон танаси бир маъдан бўлса, сўз ўша маъданнинг қимматбаҳо жавоҳири эканини таъкидлайди: “Сўз таърифидаким, башар вужуди сипеҳрининг кавокиби жаҳонтоби ва инсон зоти маъданининг жавоҳири сероби дурур...”¹

Яхши инсонларнинг бир-бири билан яқинлашувига уларнинг яхши сўзлари сабаб бўлишини, фазилатли одамларнинг ўзаро улфатликларига ҳам сўзларининг ёқимли экани восита бўлишини тасвирлайди: “...саъд кавкабларнинг бир-бири бирла қирони яхши асар кўргузуридин ва самин жавҳарларнинг “бир-бирига иқтирони дилпазир кўринуридин...”

Шундан сўнг Алишер Навоий инсонга Яратувчи томонидан берилган сўз неъматини таърифлашга ўтади. Сўзни гавҳарга қиёслайди, сўнг бу фикридан қайтиб, гавҳар ҳатто сўз учун садаф – идиш бўлишга ҳам ярамайди, деб сўз шарафининг нақадар юксак ва баландлигини айтади:

Сўз гуҳарига эрур онча шараф,
Ким бўла олмас анга гавҳар садаф.²

Чунки инсоннинг қалбидан чиқадиган сўз гавҳарининг жонсиз, қонсиз, ҳиссиз тошининг ичида сақланиши сўзга нисбатан зулм бўлар эди. Шунинг учун Латиф Зот бу гавҳарнинг сақланиши учун инсоннинг қалбини ва оппоқ қоғознинг юзини макон қилди. Улуғ адибларнинг, буюк шоирларнинг қалб қаъридан чиққан сўз жавоҳирларини китоблар, яъни қоғоз ўз бағрида юз йиллаб, минг йиллаб сақлаб авлодлардан авлодларга етказмоқда. Алишер Навоий Яратувчининг инсонга ато қилган мана шу буюк неъматини

¹ Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Еттинчи том. – Т.: Фан, 1991. – Б.57..

² Бундан кейинги шеърий мисоллар ҳам шу асардан олинади.

ни эътироф этиб, шукрона келтиради. Шукрона келтириш эса шукрона келтирувчига айни неъматнинг зиёда бўлишини таъминлайди.

Навоий сўзнинг жонбахшлик сифатини таърифлар экан, унинг одамни ҳалок қилиш хусусияти ҳам борлигини таъкидлайди:

*Сўздин ўлукнинг танида руҳи пок,
Рух дағи тан аро сўздин ҳалок.*

Айни мазмунни адиб "Маҳбуб ул-қулуб"да шундай ифодалайди: "Одаме тил била сойир ҳайвондин мумтоз бўлур ва ҳам анинг била сойир инсонға сарафроз бўлур. Тил мунча шараф била нутқнинг олатидур ва ҳам нутқдирки, агар нописанд зоҳир бўлса, тилнинг офатидур.

Айн ул-қузот тил шарафидин Масиҳ гуфтор бўлди ва Хусайн Мансур тил суръатидин дорға сазовор..."²

Зоҳирий кўриниши гўзал бўлган инсоннинг қалб гўзаллигини билиш учун уни сўзлатиш кераклигини, агар ўша одам ҳар қанча чиройли бўлса ҳам сўз неъматидан, сўз фасоҳатидан бебаҳра бўлса, жим ўтираверса, у билан деворнинг фарқи қолмаслигини айтади:

*Тенгрики, инсонни қилиб ганжи роз,
Сўз била ҳайвондин анга имтиёз.*

*Гунча оғизлик санами нўш лаб,
Сўздин агар айласа хомуш лаб...*

*Сурат ила бўлса маҳи осмон,
Сурати девор ҳамон, ул ҳамон...*

Хусну латофатда комил маҳбубанинг сўзи ҳам гўзал бўлса, ҳар бир айтган гапини фасоҳат ва балоғат билан, ақл мезонида ўлчаб тилга келтирса, бундай сўз инсоннинг юрак-юрагига етиб боришини шундай тасвирлайди:

*...Ойтса бу ҳусну малоҳат била,
Нуктани ойини фасоҳат била.*

*Солғуси жинси бани Одамға ўт,
Не бани Одам, бари Оламға ўт...*

Шундан кейин Навоий сўз таърифида ҳозиргача айтилганлар насрий, оддий сўзлашувдаги сўз хусусида эди, энди назмдаги сўз ҳақида сўз юритамиз, дейди. Назмдаги, шеърга солинган сўзнинг пояси ва мартабаси бутунлай ўзгачалигини таъкидлайди:

*...Мунчаки шарҳ этди қалам сўзга ҳол,
Насридадур, назмда бор ўзга ҳол...*

Шоир сўзида давом этиб, назмий сўз билан насрий сўзни бир-бирига қиёслашда турли ташбеҳлардан фойдаланади. Тишлар оғизда ўз ўрнида турганда қанчалар гўзал бўлса, оғиздан суғурилиб олинганда ўша гўзалликдан асар ҳам қолмаслигини айтади. Оғизда тишларнинг терилиб туришини шеърдаги сўзларнинг тизилиб туришига ўхшатади. Атиргул ва чиройли дарахтлар боғда тартиб билан турганда хуш кўринишини, тоғда бетартиб ўсганда эса улар ўтин қаторида ҳисобланишини таъкидлайди:

*Ўрнида тишлар дури манзум эрур,
Чун сочилур қиймати маълум эрур.*

*Варду шажар шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтун силкидадур тоғ аро...*

² Аммо назмдаги сўзнинг ҳам асли, моҳияти, даражасини белгиловчи жиҳати маъ-

³ Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўн тўртинчи том. – Т.: Фан, 1998. – Б.94.

носи э
учун ше
марғуб

Али
тун ижс
лага ал
Али
даврим
да ҳам
оҳиста
хос. Ле
эттирад
Али
хулоса
1. С
бўлди.
позим.
2. С
3. Н
Агар на
у етук
мувоза
4. А
лаган.
дим ул,

1. А
Тошкен
2. А
Тошк
3. Р
2014.
4. И
Илим ки
5. Н
нашриё

носи эканини шоир доимо диққат марказида тутди. Маъно аҳли назарига тушиши учун шеърнинг суврати, ташқи жиҳати гўзал бўлиши билан бирга, мазмун-моҳияти ҳам марғуб ва дилкаш бўлиши зарурлигини айтади:

*Назмки маъни анга марғуб эмас,
Аҳли маоний қошида хўб эмас.*

*Назмки ҳам сурат эрур хуш анга,
Зимнида маъни доғи дилкаш анга...*

Алишер Навоий сўз хусусида юқорида ўзи айтиб ўтган фикрларига бутун умри, бутун ижоди давомида риоя қилди. У ўзи битган ҳар бир мисра, ўзи тузган ҳар бир жумлага алоҳида масъулият билан қаради.

Алишер Навоий таваллуди муносабати билан ўтказилган анжуманлардан бирида давримизнинг йирик сўз санъаткорларидан бири шундай деган эди: "Одатда шеърда ҳам муסיқадаги каби бошланиши, аста-секин кўтарилиб авжга чиқиши ва охишта охишта пастлашиб тугаши бўлади. Бу хусусият деярли барча шоирларнинг шеърларига хос. Лекин Ҳазрат Навоий ўз шеърларини бирдан авж нуқтадан бошлаб, авжда давом эттиради ва авжда тугатади!"

Алишер Навоийнинг сўз масъулияти хусусидаги фикрларидан қуйидагича умумий хулосалар чиқариш мумкин:

1. Сўз инсонга ато этилган энг буюк неъмат, у туфайли инсон ҳайвондан афзал бўлди. Бошқа неъматлар каби сўзнинг ҳам исрофи бор. Уни исроф қилишдан сақланиш лозим.

2. Сўз воситасида инсоннинг фазилати, маънавий даражаси намоён бўлади.

3. Назмга солинган сўзнинг, яъни шеърнинг мартабаси насрий сўздан баланддир. Агар назмнинг сурати – шакли билан мазмуни бир-бирига мос равишда гўзал бўлса, у етук бадий сўз даражасига кўтарилади. Навоийнинг барча шеърларида мана шу мувозанат сақланган.

4. Алишер Навоий ўз шеърларининг юксак бадииятини, даражасини жуда яхши англаган. Унинг "Муҳокамат ул-луғатайн"идаги қуйидаги сўзлари айна ҳақиқатдир: "Умидим улдур ва хаёлимга андоқ келурким, сўзум мартабаси авждин қуйи инмагай..."

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Еттинчи том. – Тошкент, Фан, 1991.
2. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўн тўртинчи том. – Тошкент, Фан, 1998.
3. Рустамов Алибек. Ҳазрати Навоийнинг маънавий олами. – Тошкент, "Наврўз" 2014.
4. Имом Абу Ҳомид Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Ғаззолий. Ихё ал-улум ад-дин. Илм китоби. – Тошкент, Мовароуннахр, 2003.
5. Навоий асарлари луғати. – Тошкент, Ғафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1972.